

**Γενετική Καρκίνου:
Κληρονομούμενος καρκίνος μαστού και ωοθηκών
BRCA1 και *BRCA2* γονίδια**

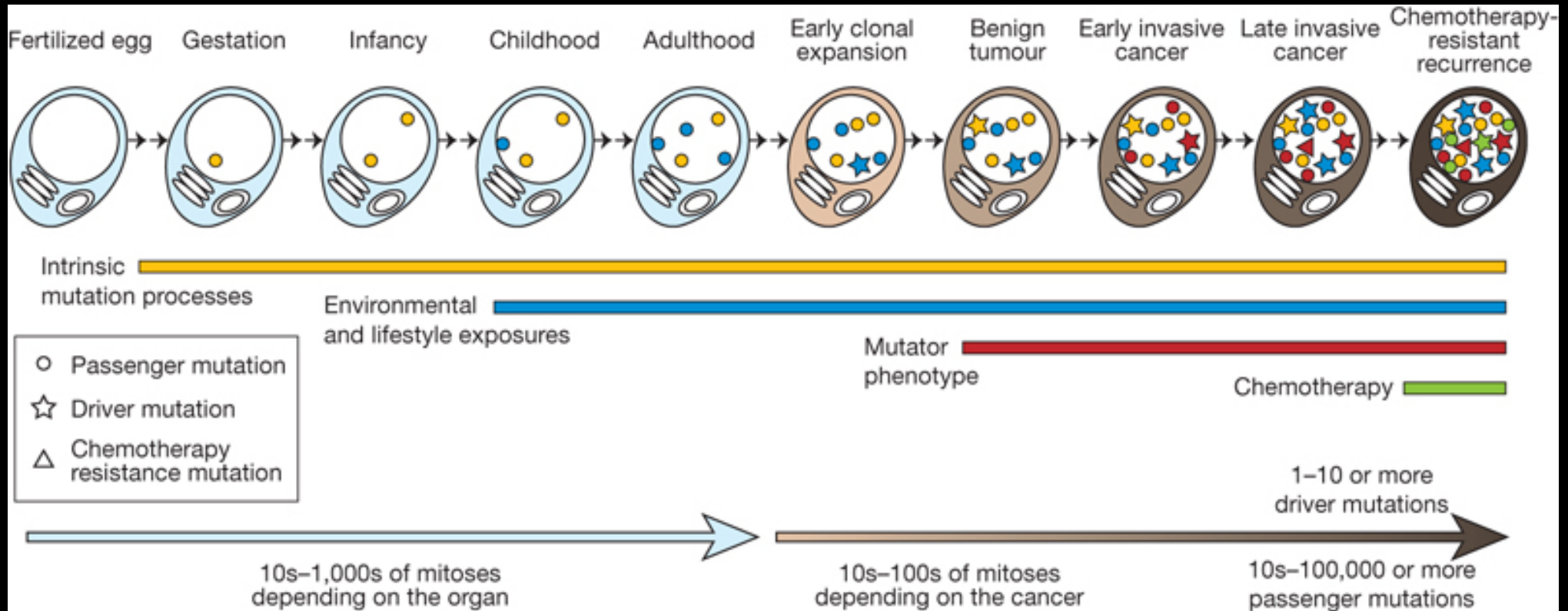
X. Κρούπης, MSc, PhD
Βιοχημικός-Μοριακός Βιολόγος

*Επίκουρος Καθηγητής Κλινικής Βιοχημείας και Μοριακής Διαγνωστικής
Αττικών Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο
Ιατρική Σχολή, Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Τμήματα ομιλίας

- ◆ Γενετική Καρκίνου
- ◆ Καρκίνος παχέος εντέρου
- ◆ Δοκιμασία Πρόωρου τερματισμού της πρωτεϊνοσύνθεσης (PTT)
- ◆ Κληρονομούμενος καρκίνος μαστού και ωοθηκών
- ◆ Γονίδια *BRCA1* και *BRCA2*
- ◆ Νέο *PALB2* γονίδιο
- ◆ Ανίχνευση μεταλλάξεων στον ελληνικό πληθυσμό

Πορεία καρκινογένεσης

+CNVs (losses difficult to detect)
+ epigenetics + viruses + mitochondria

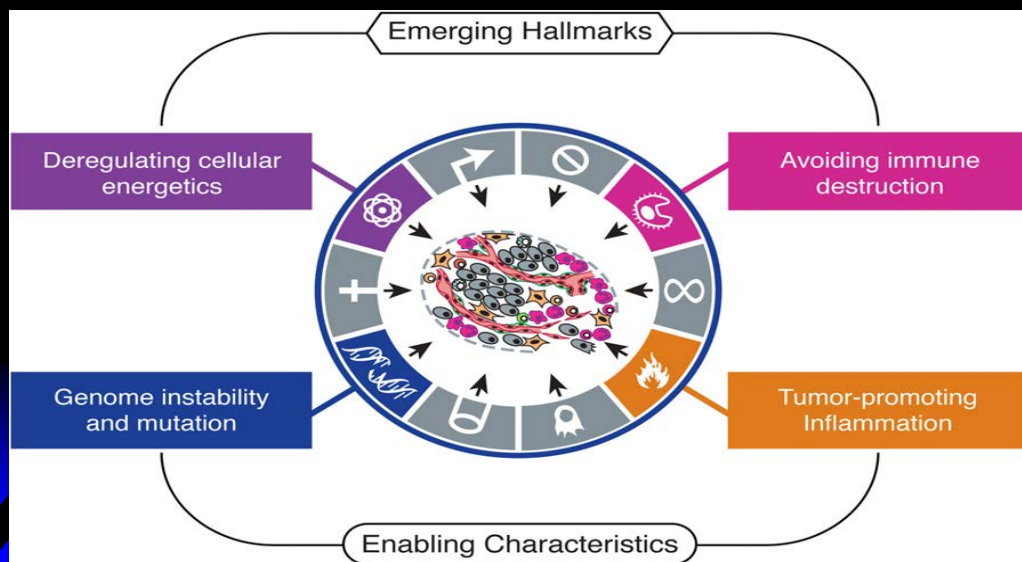
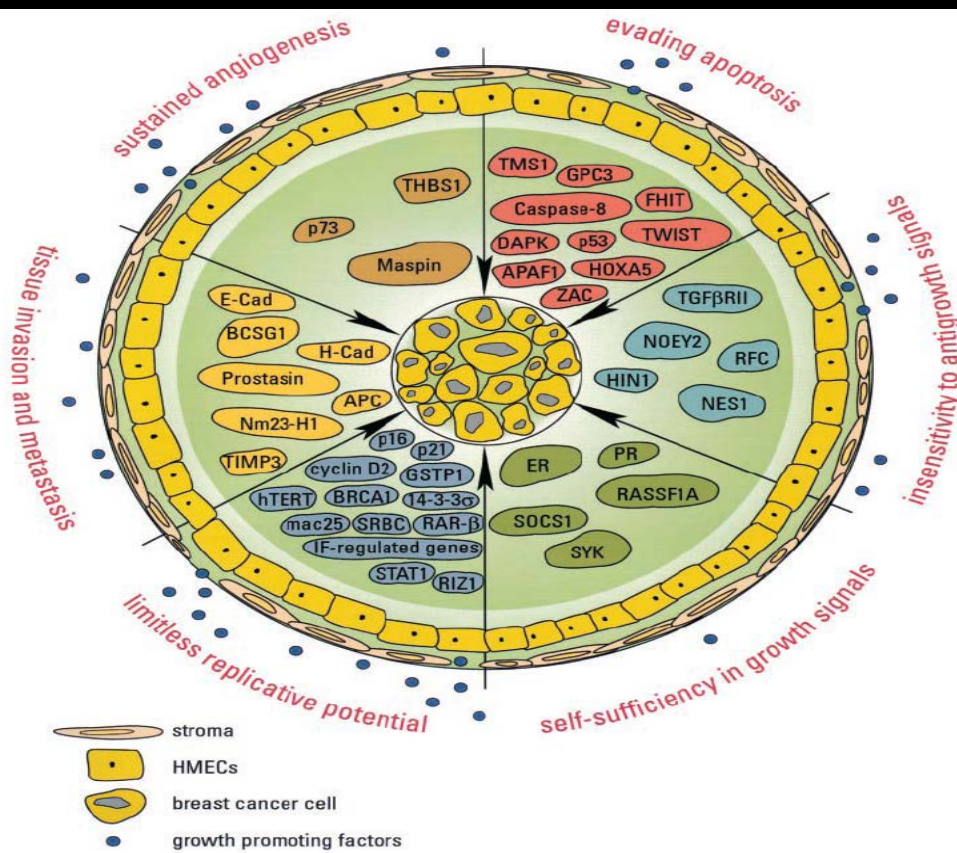
-DNA repair

Passenger >> driver mutations

Stratton, M.R. et al., Nature (2009), 458, 719

Μοντέλο καρκινογένεσης Hanahan-Weinberg

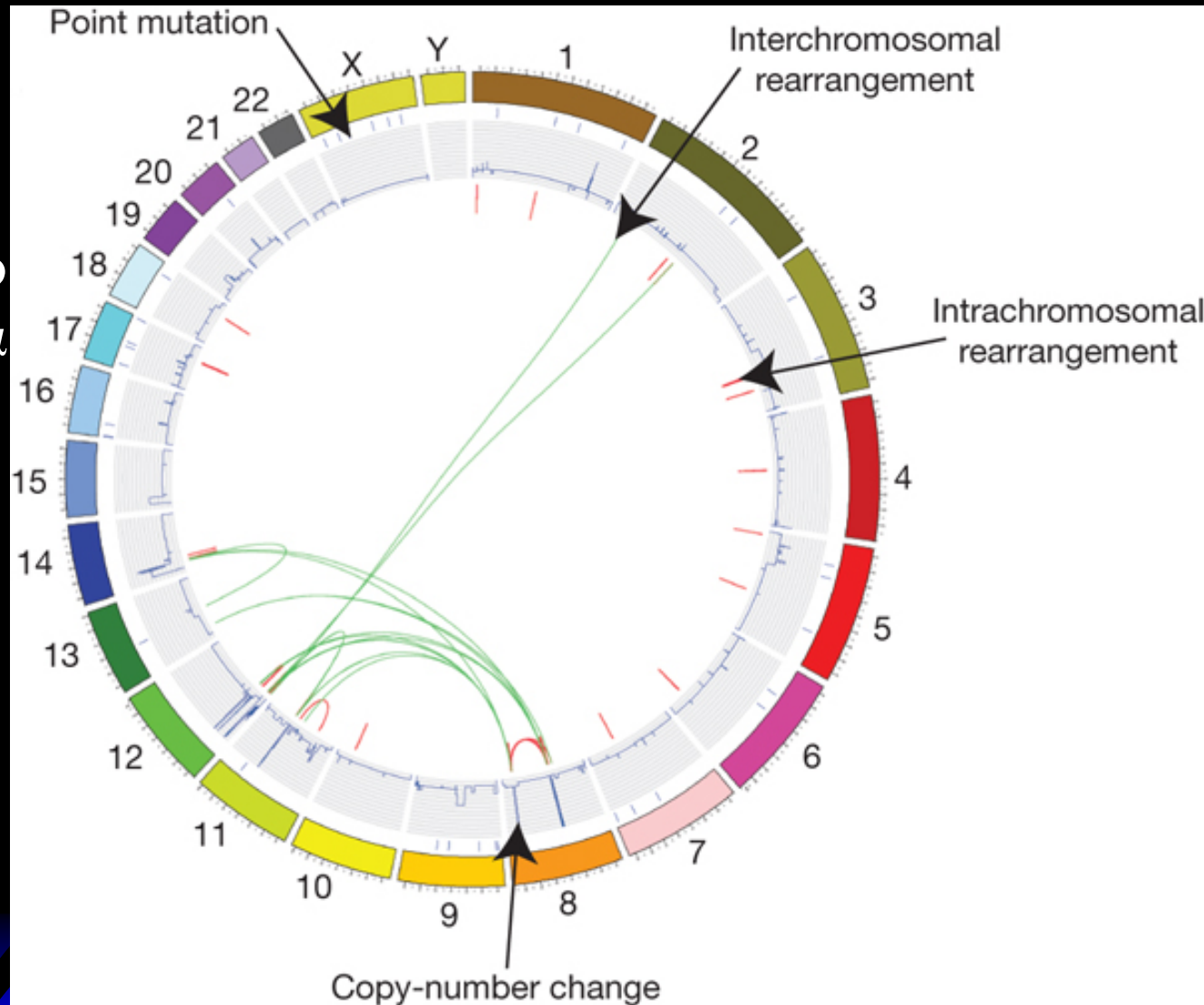
- 1) Ικανότητα διατήρησης συνεχούς πολλαπλασιασμού
- 2) Απώλεια ελέγχου πολλαπλασιασμού
- 3) Αθανατοποίηση - παράβλεψη σημάτων διαφοροποίησης
- 4) Αποφυγή απόπτωσης
- 5) Δυνατότητα αγγειογένεσης
- 6) Παραβίαση αρχιτεκτονικής ιστού (διήθηση-μικρομετάσταση)

Weinberg R.A., *The Biology of Cancer* (2006)
 Hanahan D. and Weinberg R.A.,
Cell (2000), 100, 57
Cell, (2011), 144, 646

Είδη Μεταλλάξεων σε μια καρκινική σειρά

Χρωμοσωματικό
Ιδεόγραμμα

Πόσες μεταλλάξεις απαιτούνται για την καρκινογένεση?

Sjoblom et al. Science 2006, 314, 266

(ομάδα Kinzler and Vogelstein στο Johns Hopkins University)

Big Science!

13.023 κωδικοποιούντα γονίδια από CCDS Database

120.839 εξόνια σε 11 BrCa καρκινώματα

135.483 ζευγάρια εκκινητών

3 εκατομμύρια PCR προϊόντα

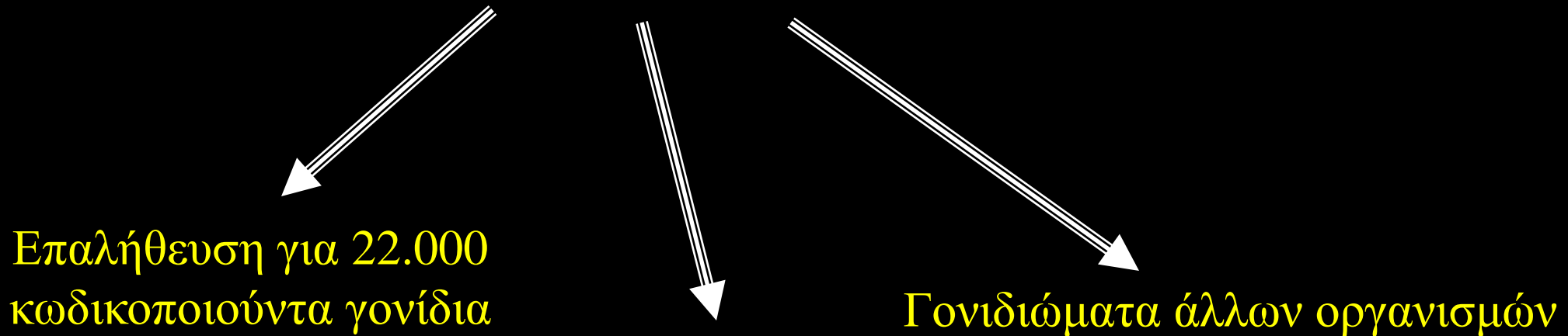
465 MB συνολική καρκινική DNA αλληλούχιση

122 γονίδια ενέχονται στον καρκίνο μαστού

Breast cancers	Mutations
HCC1008	23
HCC1954	9
HCC38	11
HCC1143	6
HCC1187	11
HCC1395	23
HCC1599	10
HCC1937	5
HCC2157	16
HCC2218	19
Hs578T	4
Average	12

Μέσος όρος 12 μεταλλαγμένα γονίδια για κάθε καρκίνο μαστού

Human Genome Project

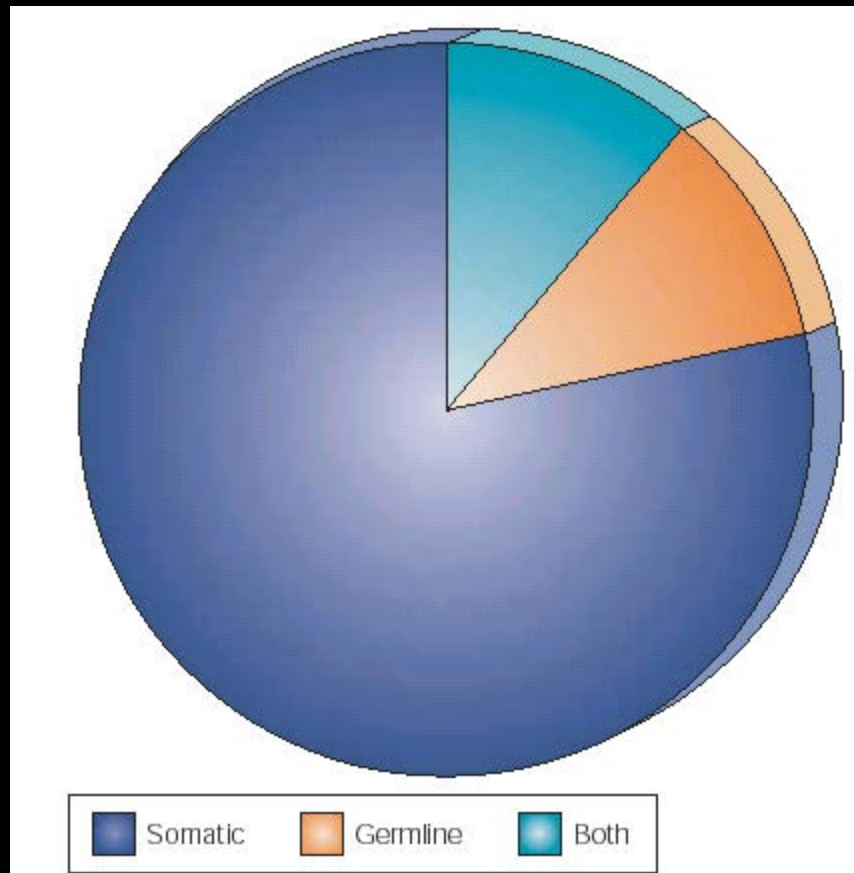
“age-adjusted mortality rate for cancer is about the same as it was 50 years ago”

Varmus H. Science (2006), 312, 1162

Cancer Genome Project

<http://cancer.sanger.ac.uk/census> (2016)

572 Καρκινικά γονίδια (>2% των συνολικών γονιδίων)

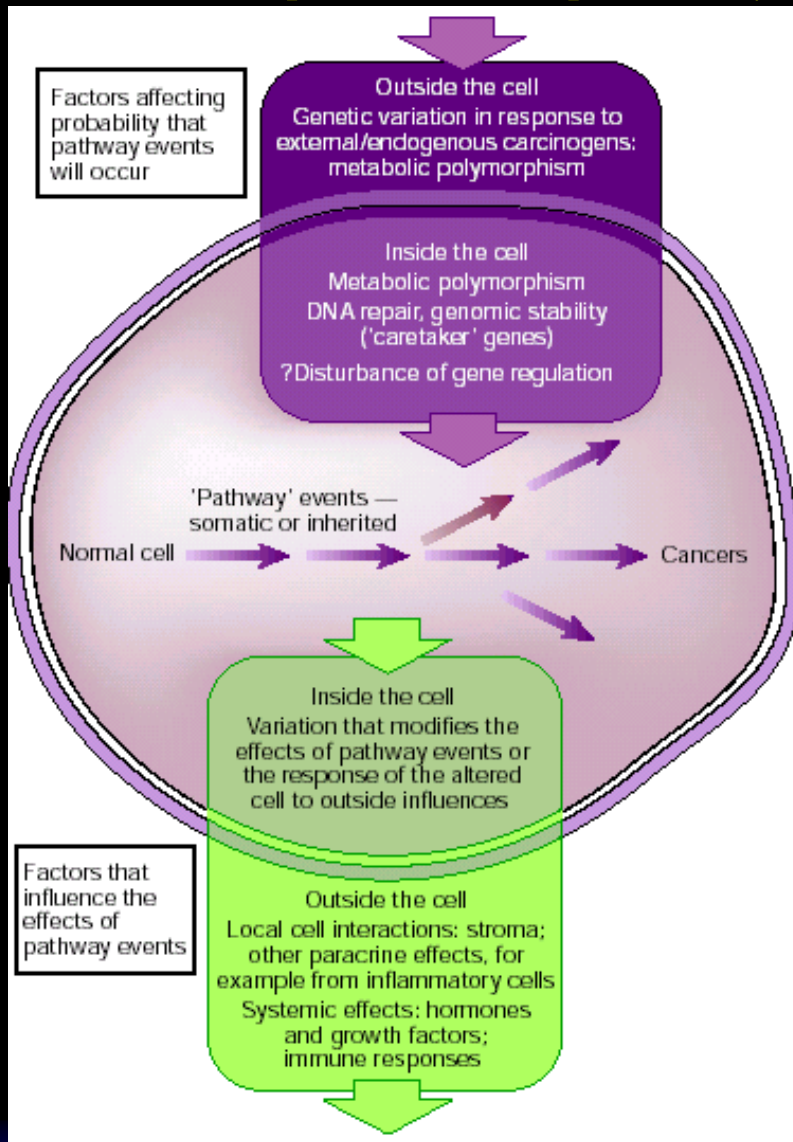
90% genes with somatic mutations
+
20% genes with germline mutations
(10% common in both ways)

Επιγενετικές τροποποιήσεις

Futreal P.A. et al., Nature Reviews Cancer (2004), 4, 177

Τροποποιητικά γονίδια (modifier genes)

Αλληλεπίδραση γονιδίων και περιβάλλοντος:

Αντίδραση σε ραδιενέργεια, ηλιακή ακτινοβολία, τοξικά χημικά και ρυπαντές (π.χ. αμίαντος), σε φάρμακα, στο καπνό τσιγάρου, σε αλκοόλ, σε ελεύθερες ρίζες, σε πρόσθετα τροφίμων (φυτοορμόνες, τοξίνες κλπ)

Μεταβολικοί πολυμορφισμοί:

κυτοχρώματος P450, της μεταφοράς της γλουταθειόνης (GST) και της N-ακετύλο μεταφοράς (NAT)

Παρακρινή αλληλεπίδραση:

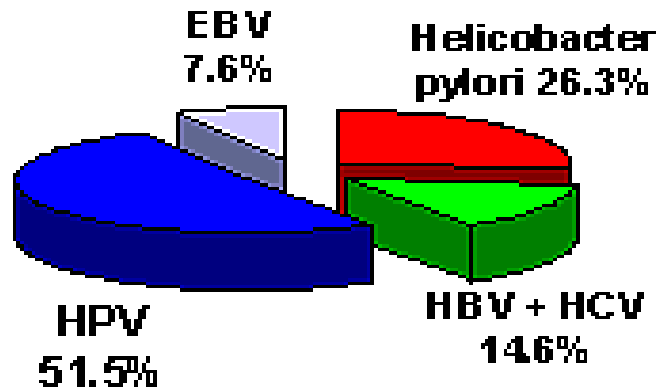
των καρκινικών κυττάρων με τα γεινιάζοντα κύτταρα άλλου τύπου π.χ. των επιθηλιακών κυττάρων με τα μεσεγχυματικά κύτταρα ή το «στρώμα»

Ηλικία και ανοσολογικό σύστημα

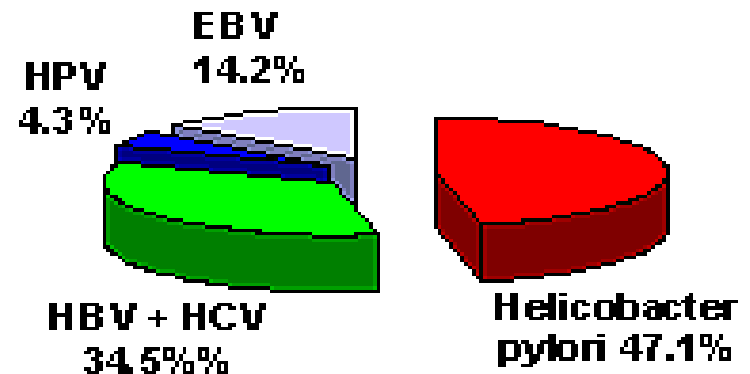
Ponder B. Nature (2001), 411, 336

Καρκινογόνοι λοιμώδεις παράγοντες

1 006 544 = 19.9% of total cancer incidence in females

1 025 524 = 17.7% of total cancer incidence in males

Αιτία καρκίνου στο ~20% των περιπτώσεων
(ιοί στο 15%, στο υπόλοιπο ~5% **Ελικοβακτηρίδιο pylori**
στον καρκίνο στομάχου)

Ιοί και καρκίνος

Virus	Tumor	Non-tumor	Γονίδια
HPV	Καρκίνος τραχήλου μήτρας κλπ	Μυρμηγκιές	E6, E7
EBV	Λέμφωμα Burkitt (+ελονοσία?), PTLD Ρινοφαρυγγικό Ca, Hodgkin's λέμφωμα	Μονο-πυρήνωση	EBNA1, EBERs, c-myc
HHV-8	Σάρκωμα Kaposi	Castleman's	LANA
HTLV-1	T-cell Λευχαιμία		Tax
HBV, HCV	Ηπατοκυτταρικό Ca (HCC)	Ηπατίτιδα, Κίρρωση	?

Άμεσος ρόλος: παρουσία σε βιοψίες όγκων, εξαλλαγή καλλιιεργειών, συνεχής έκφραση ιϊκών γονιδίων ή τροποποιημένων γονιδίων ξενιστή, επιδημιολογικά δεδομένα

Έμμεσος ρόλος ιών στην καρκινογένεση

- ◆ Ανοσοκαταστολή (π.χ. HIV και μη-Hodgkin's λέμφωμα)
- ◆ Πρόληψη απόπτωσης (π.χ. μετά από UV)
- ◆ Συνπαράγοντες σε άλλη ιική μόλυνση
- ◆ Φλεγμονή και οξειδωτικό stress (HBV?)

*Υπάρχει μολυσματικός αιτιολογικός παράγων στη παιδική λευχαιμία?
Shetland islands? HMTV?*

Ρετροϊοί στη γονιδιακή θεραπεία οδήγησαν σε λευχαιμία ασθενών με SCID λόγω ενσωμάτωσης κοντά στο LMO2 ογκογονίδιο (chr. 11)

Ογκογονίδια (oncogenes)

“gain of function”

Μεταλλαγμένες ή ενεργοποιημένες μορφές φυσιολογικών γονιδίων:

- ◆ εκκρινόμενοι αυξητικοί παράγοντες (π.χ. *sis-PDGF*)
- ◆ μεμβρανικοί υποδοχείς (π.χ. *ERBB2*)
- ◆ πρωτεΐνες που συμμετέχουν στη ενδοκυττάρια μετάδοση σημάτων (signal transduction π.χ. *RAS*)
- ◆ μεταγραφικοί παράγοντες ή άλλες πυρηνικές πρωτεΐνες που δεσμεύονται στο DNA (π.χ. *MYC, JUN*)
- ◆ μέλη του δικτύου των κυκλινών ή των εξαρτημένων από τις κυκλίνες κινασών, μορίων δηλαδή που ενέχονται στη ρύθμιση του κυτταρικού κύκλου.

Ενεργοποίηση ογκογονιδίων

- ❖ ποιοτικά με σημειακή μετάλλαξη (π.χ. κωδικονίου 12, 13 ή 61 του *RAS* γονιδίου, V599E μετάλλαξη *BRAF* ογκογονιδίου)
- ❖ ποσοτικά (υπερμορφική μετάλλαξη: δημιουργία πολλών αντιγράφων ενός φυσιολογικού γονιδίου π.χ. του *ERBB2*)
- ❖ μετά από χρωμοσωματική διαμετάθεση (translocation) και
  - ❖ i) ένθεση ενός φυσιολογικού γονιδίου σε έντονα μεταγραφόμενη περιοχή όπως π.χ. το *MYC* στη περιοχή της βαριάς αλύσου των ανοσοσφαιρινών στο λέμφωμα του Burkitt ή
  - ❖ ii) δημιουργία χμαιοτικού προϊόντος όπως η νεομορφική μετάλλαξη *BCR-ABL* του χρωμοσώματος της Φιλαδέλφειας στη χρόνια μυελογενή λευχαιμία (CML)
- ❖ μόλυνση:
  - ❖ i) με DNA ογκογόνο ιό όπως οι HPV, EBV που μέσω της ενσωμάτωσής τους στο ανθρώπινο γονιδίωμα εκφράζουν δικές τους πρωτεΐνες – ογκογονίδια ή
  - ❖ ii) με RNA ιούς, τους ρετροϊούς που μέσω της μεταγωγής έχουν αποκτήσει ενεργοποιημένα ογκογονίδια ομόλογα των ανθρωπίνων τα οποία και εκφράζουν μετά από σύντηξη με πρωτεΐνες του ξενιστή

Απενεργοποίηση Ογκοκατασταλτικών (tumor suppressors) “loss of function”

- ◆ απώλεια ολόκληρου του χρωμοσώματος μέσω μιτωτικού μη-διαχωρισμού (nondisjunction)
- ◆ είτε με μιτωτικό ανασυνδυασμό μέσω επιχιασμού (crossover)
- ◆ είτε με απαλοιφή τμήματος του χρωμοσώματος που περιλαμβάνει το γονίδιο
- ◆ είτε με κάποια σημειακή μετάλλαξη
- ◆ είτε με απενεργοποίηση του γονιδίου μέσω επιγενετικού μηχανισμού π.χ. μεθυλίωσης

Απώλεια της ετεροζυγωτίας με τους 3 πρώτους μηχανισμούς
(loss of heterozygosity, LOH)

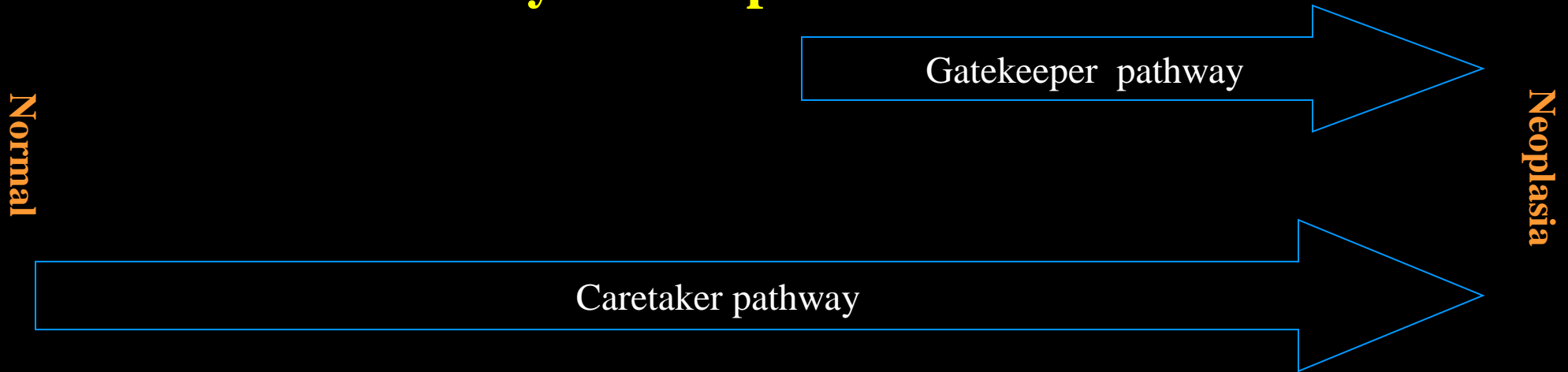
Χαρακτηριστικά γονιδίων κληρονομούμενου καρκίνου

- ◆ κυρίως επιθηλιακοί καρκίνοι
- ◆ κυρίως Ογκοκατασταλτικά γονίδια
  - [εκτός ογκογονιδίων: **RET** (MEN2A/B), **MET** (PRC) και **CDK4** (melanoma)]
- ◆ Υπολειπόμενος χαρακτήρας σε κυτταρικό επίπεδο
- ◆ Επικρατών τρόπος κληρονόμησης (Knudson two-hit hypothesis)
- ◆ Προσδίδουν προδιάθεση για καρκίνο στους φορείς μεταλλάξεων
  - νεώτερη ηλικία έναρξης καρκίνου – πολλαπλοί όγκοι
- ◆ Gatekeepers ή DNA repair caretakers

Hereditary cancer genes: high risk

Different Pathways to neoplasia: different relative risk

Mutation of a caretaker-gene allele

RR= 5-50

Mutation of 2nd caretaker-gene allele leads to *genetic instability*

Mutation of a gatekeeper-gene allele

RR $\geq$ 1000

Mutation of 2nd gatekeeper-gene allele leads to *tumour initiation*

Kinzler K.W. and Vogelstein B. Nature (1997), 386, 761

Μικροδορυφορική αστάθεια (**microsatellite instability, MIN**)

89 Γονίδια Κληρονομούμενου Καρκίνου

<http://cancer.sanger.ac.uk/census> (2016)

Γονίδιο

BRCA1 / BRCA2

Σύνδρομο

Κληρονομούμενος Καρκίνος μαστού και ωοθηκών

APC

MUTYH

Συγγενής πολυποδίαση

Familial Adenomatous Poliposis (FAP) of Colon

MSH2, MLH1,

MSH6, PMS1, PMS2

Hereditary non-polyposis colorectal cancer (HNPCC)

ATM

Αταξία-Τελαγγειεκτασία (Ataxia-Telangiectasia Mutated)

FANCA-P

Αναιμία Fanconi

NF1/NF2

Νευρινωμάτωση (NeuroFibromatosis)

RB1

RetinoBlastoma

p53

Li-Fraumeni

Ιστοειδικότητα των γονιδίων Κληρονομούμενου Καρκίνου

Αν και γενικού ρόλου, προτίμηση για όγκους σε συγκεκριμένους ιστούς (+μερικούς άλλους)

π.χ. **BRCA1** κυρίως καρκίνος μαστού και ωθηκών

ωστόσο **BRCA2** εκτός Ca μαστού: Παγκρεατικός καρκίνος

Επίσης: **BRCA2** μεταλλάξεις σε ομοζυγωτία → Αναιμία Fanconi!

Howlett N et al., Science (2002), 297, 606

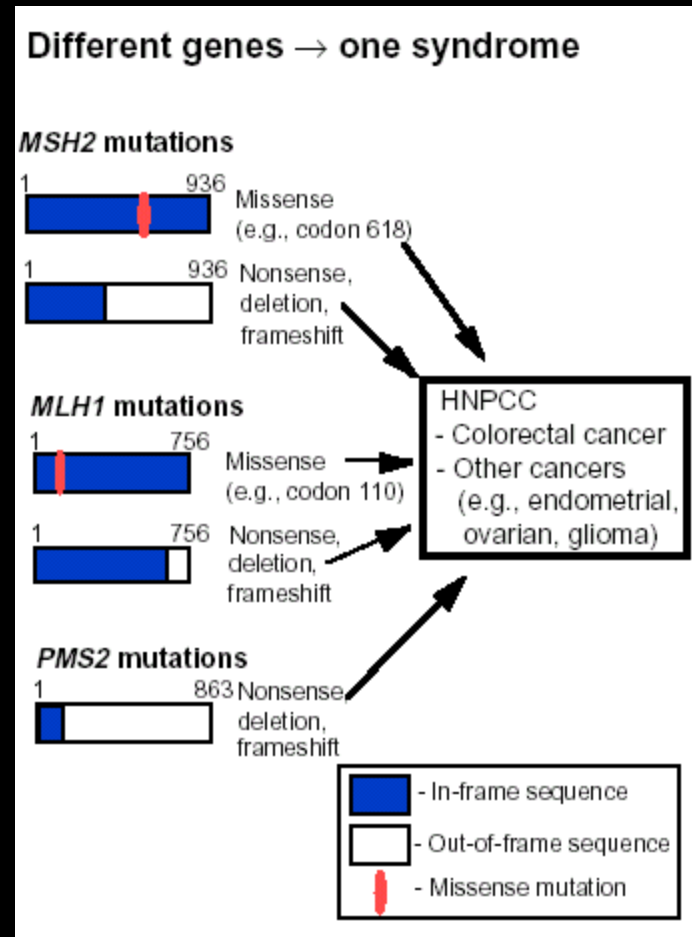
Γονίδια κληρονομούμενου καρκίνου αν και στο **ίδιο μονοπάτι**, διαφορετική ιστοειδικότητα:

RB1 ρετινοβλάστωμα

P16 μελάνωμα

Γενετική Ετερογένεια Κληρονομούμενου Καρκίνου

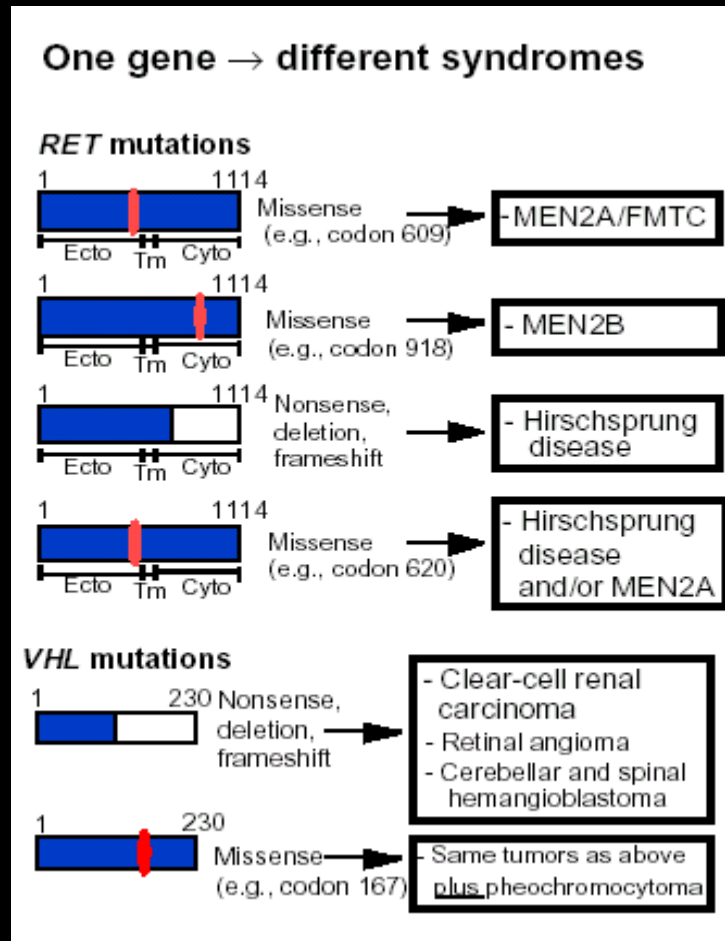
5 γονίδια ανεξαρτήτως
είδους μεταλλάξεως
MSH2, MLH1,
MSH6, PMS1, PMS2

Fearon E.R., *Science* (1997), 278, 1043

Τροποποίηση κινδύνου (Risk Modification)

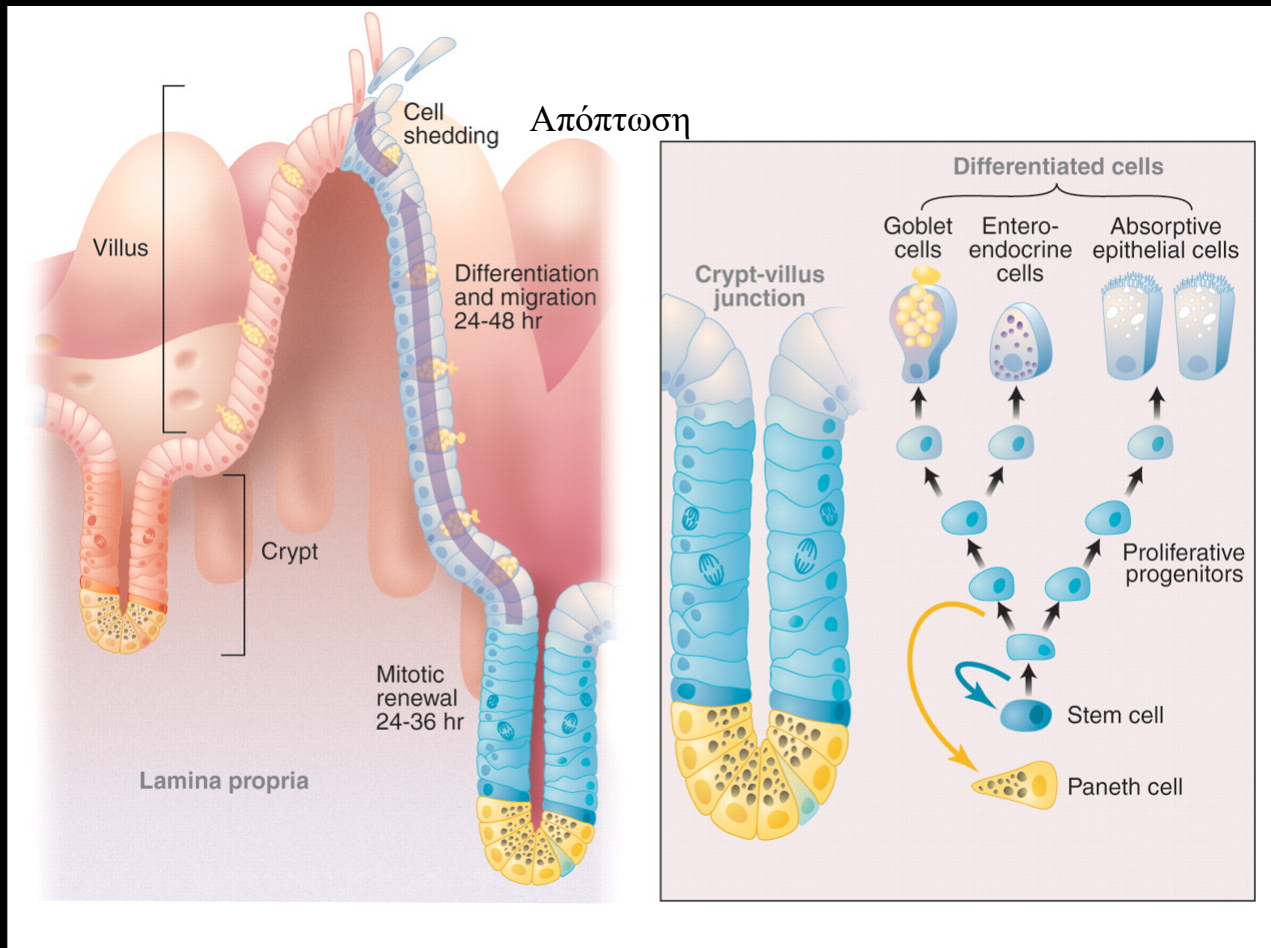
1) Allelic variation
(αναλόγως θέσεως και είδους μετάλλαξης)

2) Τροποποιητικά γονίδια

3) Αλληλεπίδραση με το περιβάλλον

Είδη κυττάρων στις κρύπτες του εντέρου

Διαφοροποίηση σε:

- Εντεροκύτταρα (~90%)
- Εντεροενδοκρινή κύτταρα
- Βλεννοκύτταρα Goblet
- Paneth κύτταρα (εκκρίνουν αντιμικροβιακούς παράγοντες)

Αυτοανανέωση των βλαστικών κυττάρων

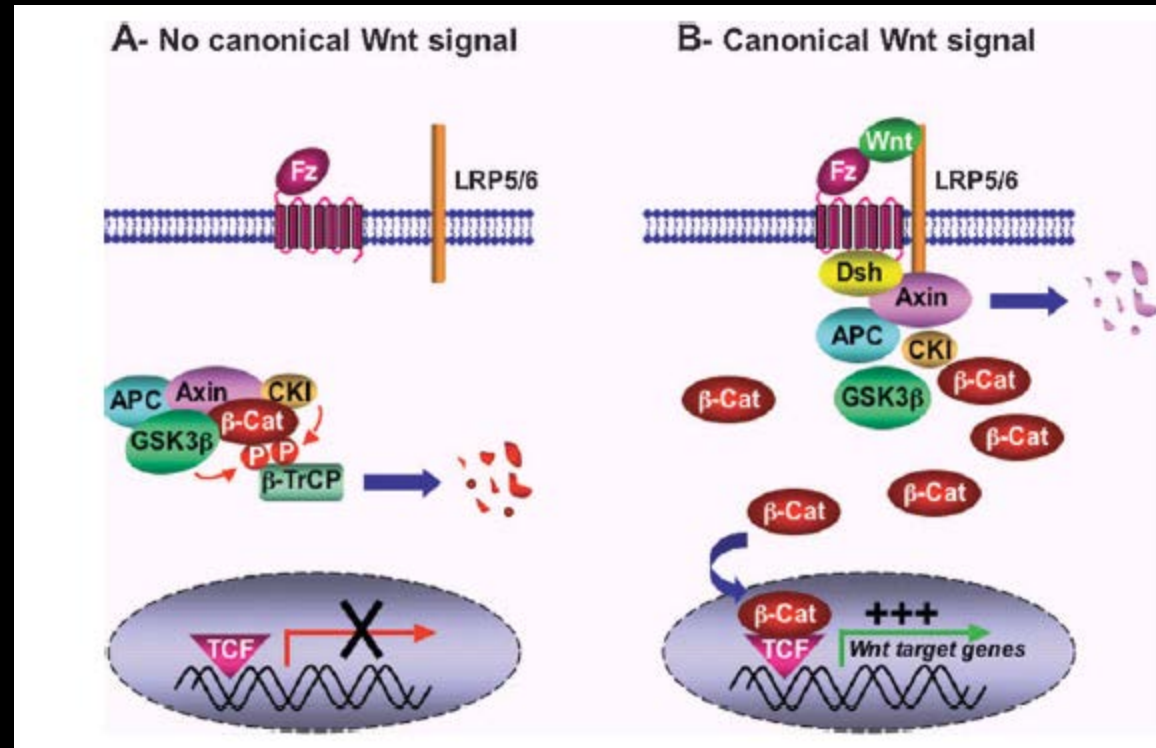
Ολόκληρο το εντερικό επιθήλιο ανανεώνεται εντός 5 ημερών
1400 εντεροκύτταρα αποπτώνουν ανά ημέρα

Wnt – APC – β -Catenin

Frizzled (G-coupled Wnt receptor)

Destruction complex for β -catenin (P- and Ub- marked)

TCF/LEF (T-cell factor/Lymphoid Enhancing factor)

Wingless-type + Integration

Destruction for Axin (through Dishevelled)

π.χ. myc

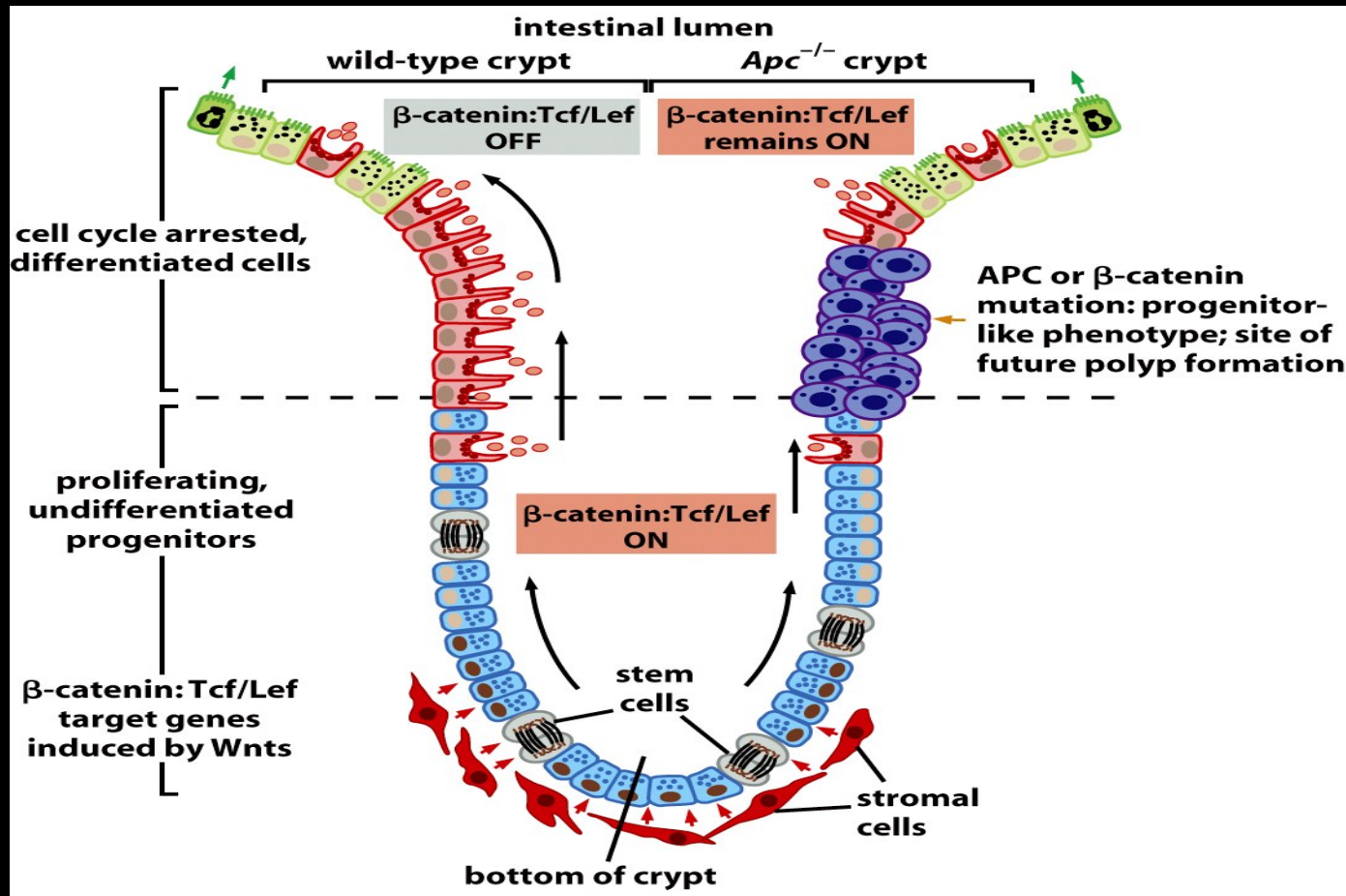
Pinto D. and Clevers H., Biol Cell (2005), 97, 185

«εναρκτήριο» χτύπημα: πυρηνική κατενίνη – δημιουργία εστιών εκτροπής

Αλληλεπίδραση με E-cadherin για διακυτταρική προσκόλληση

Αλληλεπίδραση με EB1 που συνδέει μικροσωληνίσκους στη μιτωτική άτρακτο

Δημιουργία πολύποδα στο παχύ έντερο

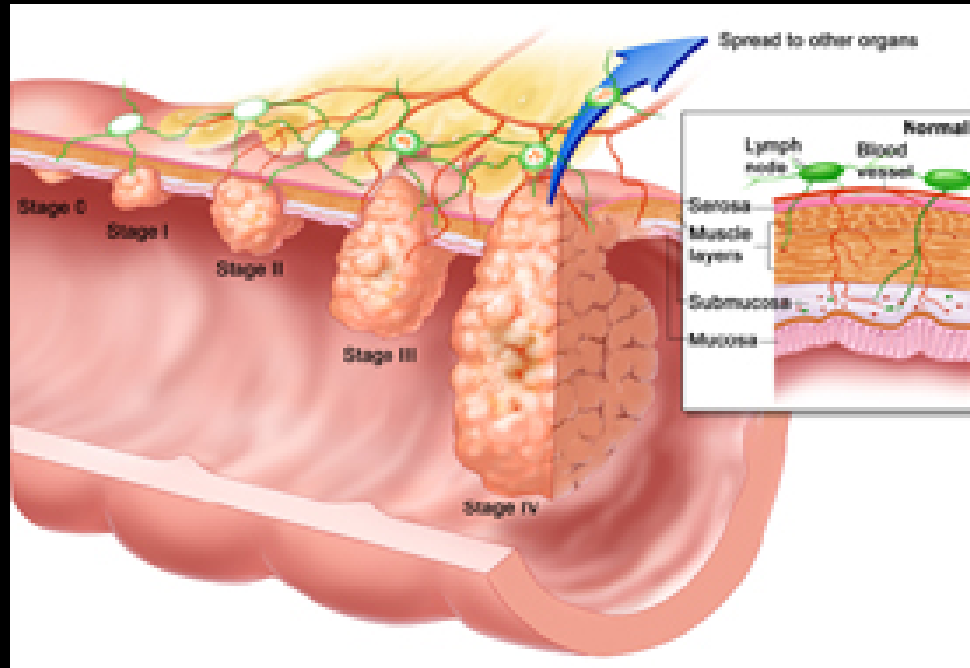
Υπερπλασία

Εστίες εκτροπής
(aberrant crypt foci)

Εναρκτήριο «χτύπημα»: απώλεια APC →
Συνεχής λειτουργία β -Catenin-TCF/LEF

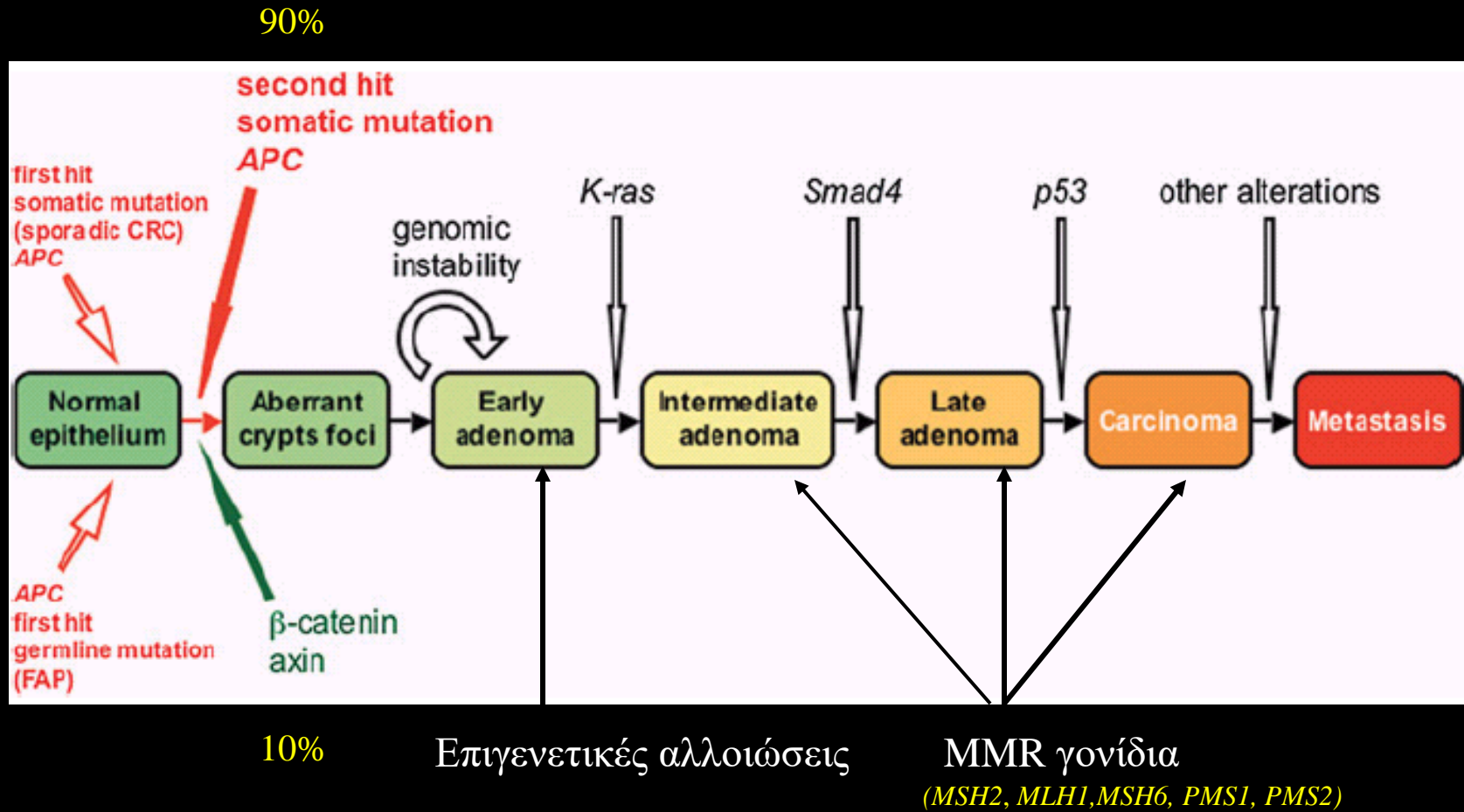
Καρκινογένεση στο παχύ έντερο

~20ετής διαδικασία

Πολύποδας → Αδένωμα → Καρκίνωμα → Μετάσταση

Μοντέλο καρκινογένεσης στο παχύ έντερο

Fearon ER and Vogelstein B. Cell (1990), 61, 759

Πλήρης ιστοπαθολογικός χαρακτηρισμός και εντοπισμός μοριακής αλλοίωσης σε κάθε διακριτό στάδιο της καρκινογένεσης

Μέθοδος πρόωρου τερματισμού της πρωτεϊνοσύνθεσης (Protein truncation test, PTT)

ανιχνεύει μεταλλάξεις στη κωδικοποιούσα περιοχή που οδηγούν σε συντμημένα πρωτεΐνη (truncating):

- μη νοηματικές μεταλλάξεις (εισαγωγή κωδικονίου τερματισμού)
- μεταλλάξεις αλλαγής πλαισίου ανάγνωσης (ενθέσεις, απαλοιφές)

δεν ανιχνεύει:

- παρανοηματικές ή σιωπηρές μεταλλάξεις (κωδικοποιούσα περιοχή)
- ρυθμιστικές ή μεταλλάξεις ιντρονίων (μη κωδικοποιούσα περιοχή)

Mutation paradigm

Normal: THE BIG RED DOG RAN OUT

Missense: THE BIG RAD DOG RAN OUT

Nonsense: THE BIG RED .

Insertion: THE BIG RED ZDO GRA NOU

Deletion: THE BIG RED DRA NOU T

Παραδείγματα μεταλλάξεων

Normal:

ATG CAG CAG CAG TTT TTA CGT AAC CCG DNA
Met Gln Gln Gln Phe Leu Arg Asn Pro Amino acid

Missense:

ATG CAG CAG CAG TTT TCA CGT AAC CCG DNA
Met Gln Gln Gln Phe Ser Arg Asn Pro Amino acid

Nonsense:

ATG CAG CAG CAG TTT TGA CGT AAC CCG DNA
Met Gln Gln Gln Phe STOP Amino acid

Frameshift:
delete 1bp

ATG CAG CAG CAG TTT TAC GTA ACC CG DNA
Met Gln Gln Gln Phe Tyr Val Thr Arg Amino acid

Silent:

ATG CAG CAG CAG TTT TTG CGT AAG CCG DNA
Met Gln Gln Gln Phe Leu Arg Asn Pro Amino acid

Στάδια μεθόδου ΡΤΤ

- Απομόνωση DNA ή RNA
- PCR ή RT-PCR και ηλεκτροφόρηση DNA σε αγαρόζη
- *In vitro* μεταγραφή και μετάφραση
- Ηλεκτροφόρηση SDS-PAGE και ανίχνευση σήματος

ΡΤΤ

Απομόνωση DNA ή RNA

PCR ή RT-PCR

DNA Ηλεκτροφόρηση

In vitro μεταγραφή/μετάφραση

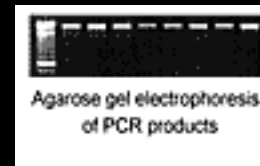
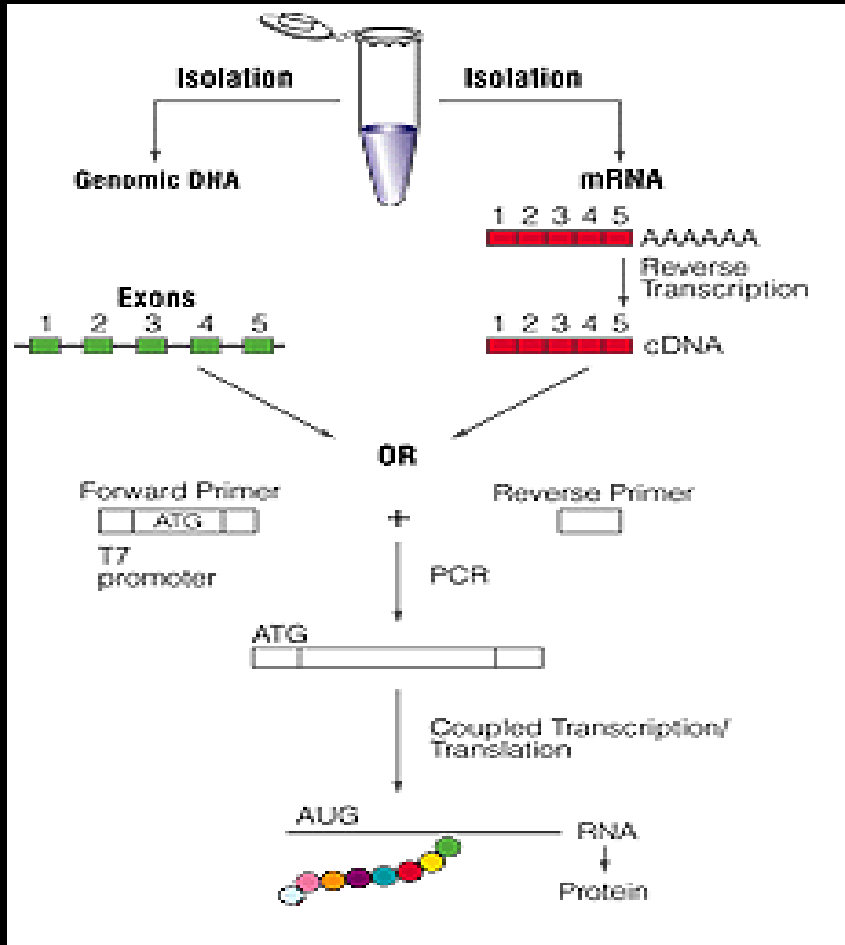

SDS-PAGE Ηλεκτροφόρηση

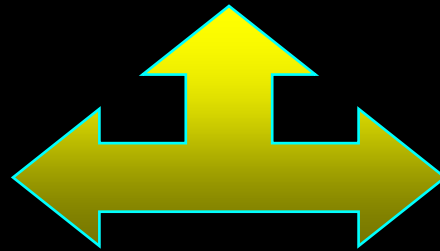
Ανίχνευση σήματος

PTT

Χωρισμός γονιδίου προς μελέτη σε κομμάτια 1-2 kb
με αλληλεπικάλυψη 200-300 βάσεων

Μεγάλα εξόνια

↓
Απομόνωση DNA
από περιφερικό αίμα

↓
PCR

Πολλά μικρά εξόνια

↓
Απομόνωση RNA
από ιστό ή φρέσκο αίμα

↓ cDNA

RT - PCR

⇒ nested PCR ?

Χαρακτηριστικά 5'-εκκινητού για PCR της μεθόδου PTT

- Θέση για κλωνοποίηση (προαιρετικά)
- Υποκινητή RNA πολυμεράσης (T7, T3 or SP6)
- spacer
- Kozak αλληλουχία
- ATG κωδικόνιο αρχής
- Ακολουθία ειδική για το γονίδιο

cggatcctaatacgactcactataggacagaccacc ATG g – (gene specific)

←→
cloning

←→

T7 promoter

←→

Kozak

Ηλεκτροφόρηση DNA σε αγαρόζη

Έλεγχος προϊόντων PCR για:

- απαλοιφές
- διπλασιασμούς
- ελαττωματικά ματίσματα RNA

In vitro μεταγραφή

RNA πολυμεράση (T7, SP6 ή T3)

In vitro μετάφραση

1-1,5 hr, 30-37° C

- Rabbit reticulocyte lysate
- Wheat germ lysate

SDS-PAGE Ηλεκτροφόρηση σε 12-15% πολυακρυλαμίδιο

Επισήμανση

Ραδιενεργό
Αμινοξύ

Βιοτινυλιωμένη
Λυσίνη

Φθορίζον
Αμινοξύ

Ανίχνευση

Φθορισμογραφία
Αυτοραδιογραφία

Western blot

χρώμα

χημειοφωταύγεια

Χρόνος

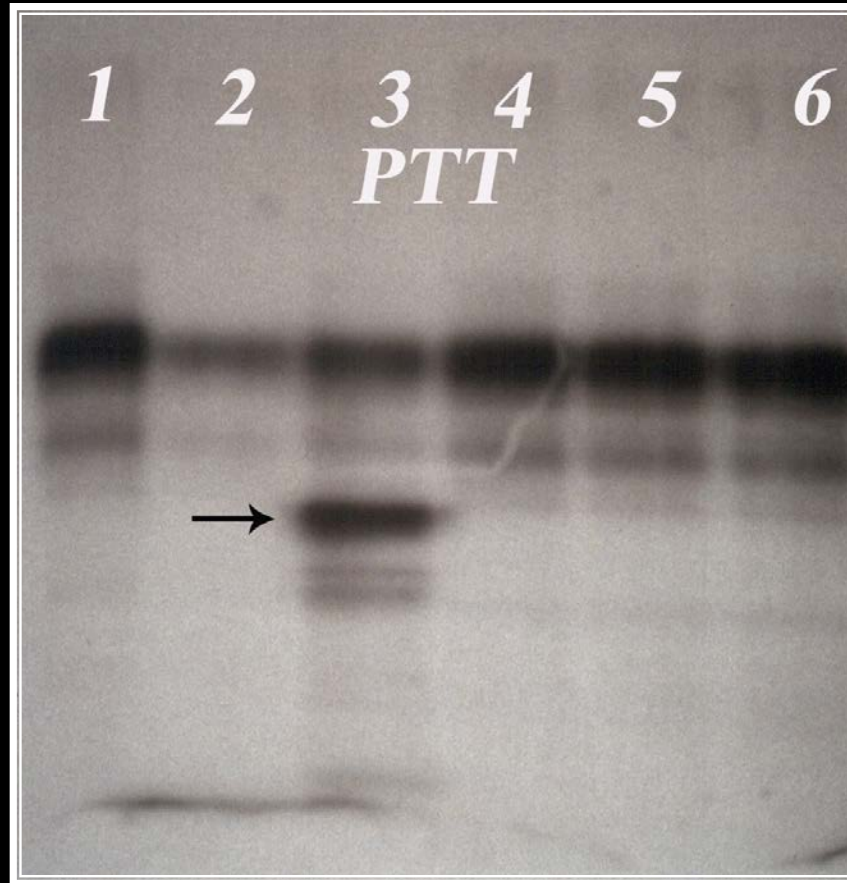
1-2 ημέρες

ώρες

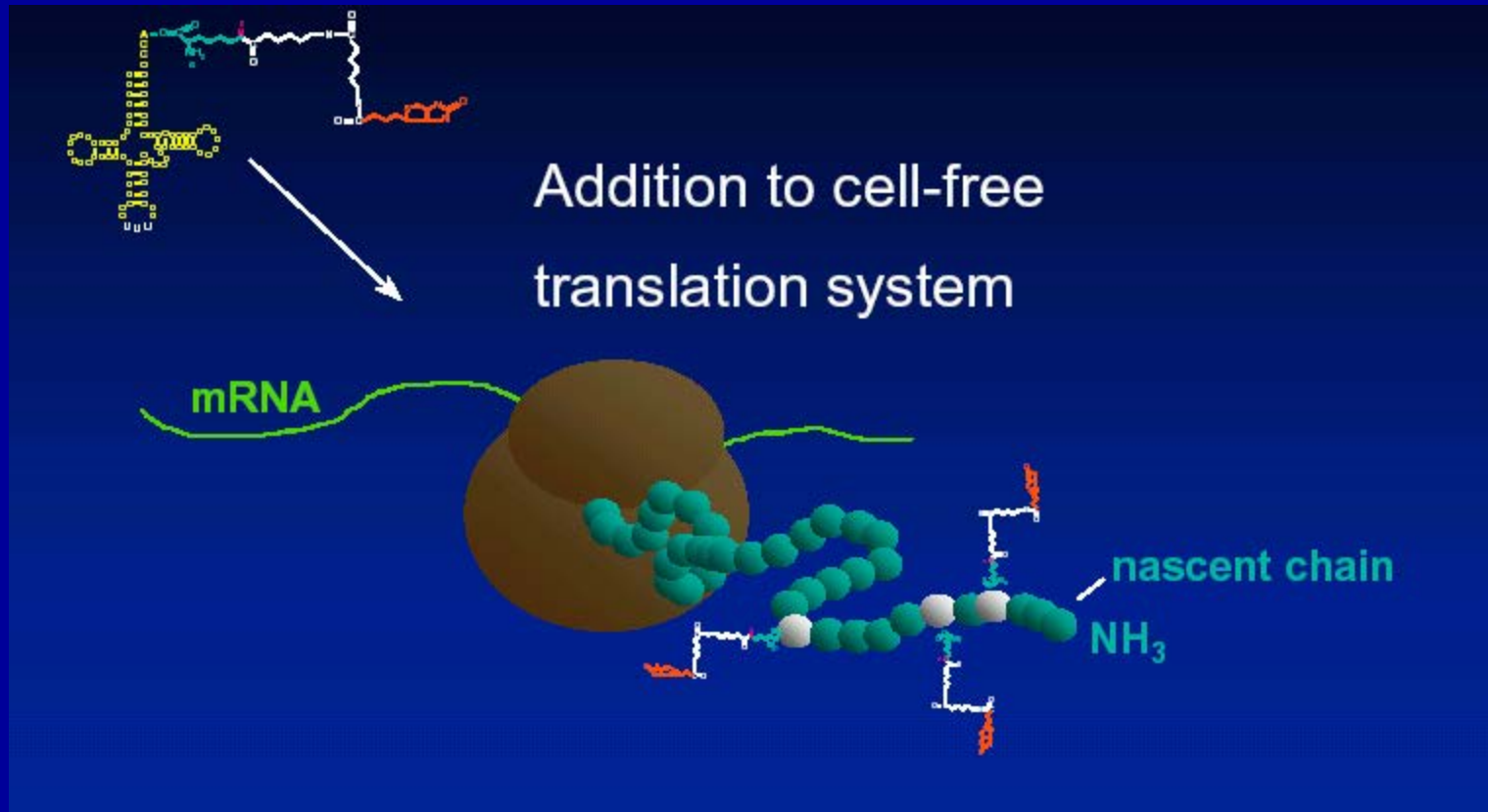
άμεσο

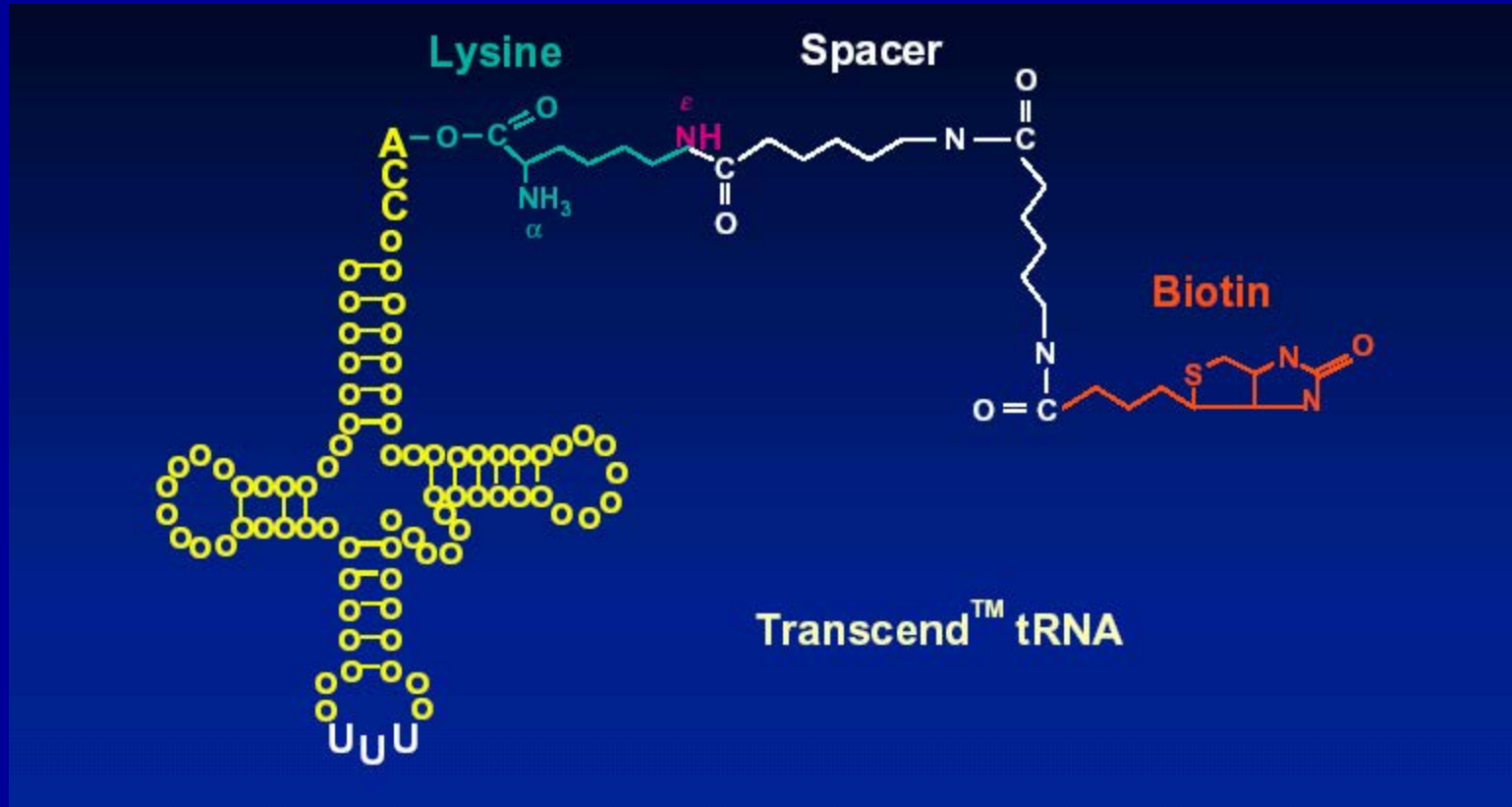
Παράδειγμα ΡΤΤ

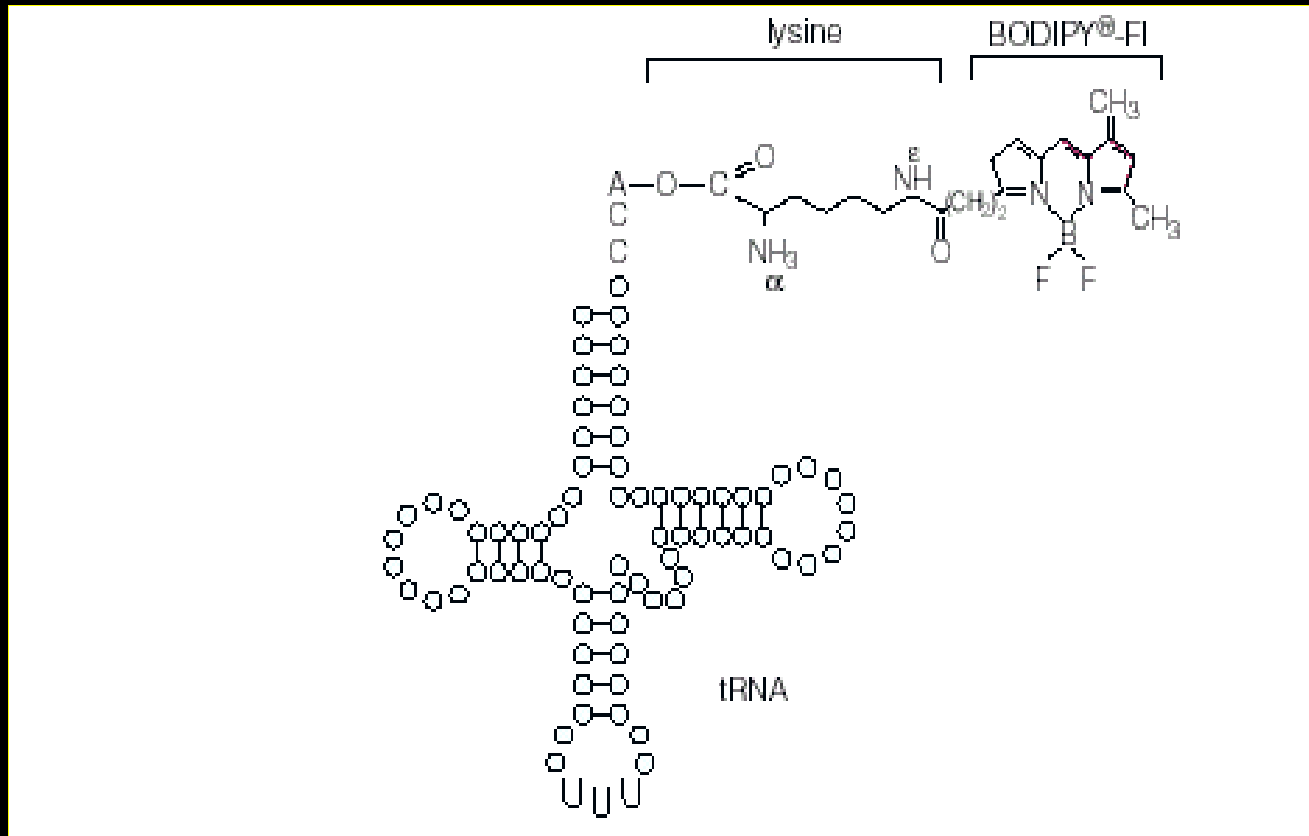
Μετάφραση

Βιοτινυλιωμένο tRNA

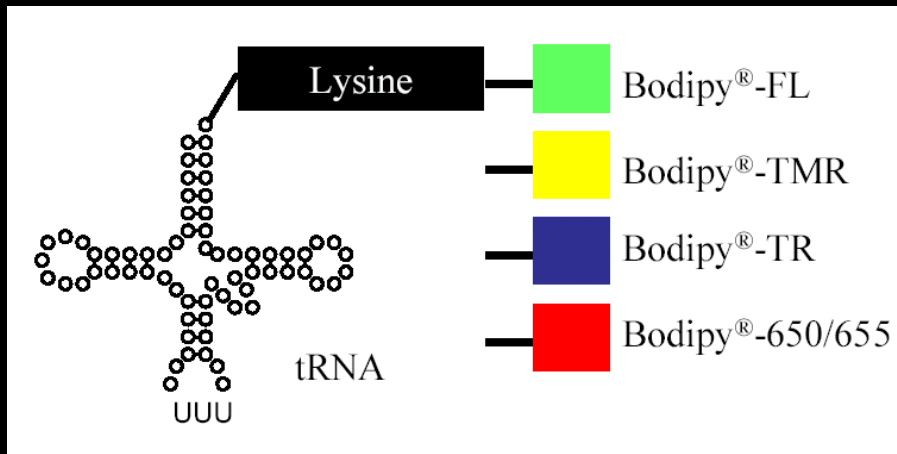

Fluoro-PTT

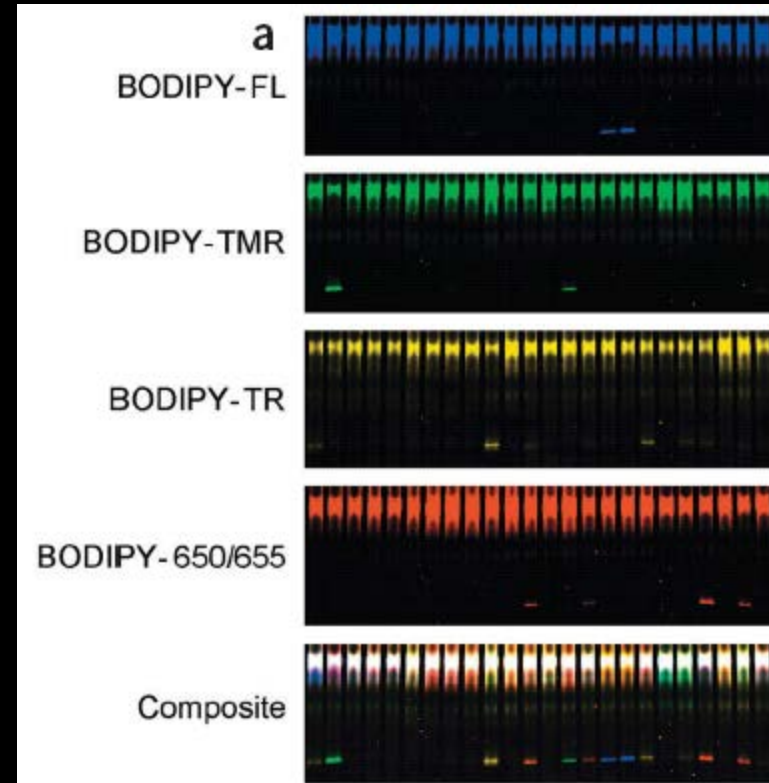

Multi color Fluoro-PTT

Ξεκίνηση από RNA?

Traverso G. et al, Nature Biotechnology (2003), 9, 1093

Νόσημα	% truncating Μεταλλάξεων	Γονίδιο
Duchenne Μυϊκή Δυστροφία (DMD)	>95%	DMD
Συγγενής πολυποδίαση (FAP)	>95%	APC
Νόσος πολυκυστικών νεφρών	95%	PKD1
Αταξία-τηλεαγγειεκτασία	90%	ATM
Κληρονομούμενος καρκίνος μαστού- ωοθηκών	86%	BRCA1
Κληρονομούμενος καρκίνος μαστού	86%	BRCA2
Emery-Dreifuss Μυϊκή Δυστροφία	80%	EMD
Αναιμία Fanconi	80%	FANCA
Κληρονομούμενος μη-πολυποδιακός καρκίνος παχέος εντέρου, τύπος 1	80%	hMSH2
Κληρονομούμενος μη-πολυποδιακός καρκίνος παχέος εντέρου, τύπος 2	70%	hMLH1
Νευροινωμάτωση τύπος 1	50%	NF1
Νευροινωμάτωση τύπος 2	65%	NF2
Σύνδρομο Hunter	50%	IDS

Πλεονεκτήματα μεθόδου RFLP

- ✓ Παθολογική αξία των μεταλλάξεων που ανιχνεύει
  - ✓ Screening μεταλλάξεων σε μεγάλο τμήμα γονιδίου
  - ✓ Εύκολος εντοπισμός της μετάλλαξης στο DNA Sequencing
  - ✓ Ευαισθησία μεθόδου
-

Μειονεκτήματα Μεθόδου ΡΤΤ

Ψευδώς αρνητικές αντιδράσεις

- Μετάλλαξη στην αρχή ή το τέλος του τμήματος που μεταφράζεται
- Μετάλλαξη στο 5' ή 3' άκρο του γονιδίου
- Μετάλλαξη στο ATG κωδικόνιο
- Μετάλλαξη στις περιοχές των εκκινητών
- Nonsense mediated decay

Ψευδώς θετικές αντιδράσεις

σπάνιες

Εξελίξεις στη μέθοδο PTT

- **Multiplex PTT**
- **PTT με IEF ή ELISA**
- **Yeast PTT**
- **Λειτουργική δοκιμασία (Ενζυμική δραστηριότητα, δέσμευση σε άλλη πρωτεΐνη ή DNA binding domain)**
- **myc-tag στον 5'-εκκινητή (ή και HA-tag στον 3' εκκινητή!)**

ATG GAA CAA AAA TTA ATA TCG GAA GAG GAT TTG AAT-gene

M E Q K L I S E E D L N

Myc-tag